

**ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI İNANÇ
MERKEZLERİ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ**

**23-27 EYLÜL 2002
MERSİN**

ANKARA - 2004

AFYONKARAHİSAR'DA BİR İNANÇ MERKEZİ : KARACA AHMET TÜRBEŚİ

Rabia Kocaaslan UÇKUN*

Türkler kendileri için büyük bir güç kaynağı olarak gördükleri inanç sistemlerini, kültürler, gelenekler, görenekler ve mensup oldukları dinî görüşlerle bütünleştirerek, günümüze kadar yaşatmıştır. İnançların ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında, hiç şüphesiz inanç merkezlerinin payı büyüktür.

Afyonkarahisar`ın İhsaniye İlçesi Karaca Ahmet kasabasında bulunan **Karaca Ahmet** türbesi de, ruh ve sinir hastalıklarının tedavisi için sıkça ziyaret edilen bir inanç merkezidir. Bilindiği gibi Karaca Ahmet, Horasan`dan Anadolu`ya geçmiş ve Beylikler döneminde yaşamış, Batı Anadolu`nun fetihine katılmış bir eren, akıl hastalarını tedavi eden bir halk hekimidir.

XIV. yüzyılda yaşamış olan Karaca Ahmet Sultan`ın hayatı hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. **Aşık Paşazâde**, Orhan Gazi zamanına ait (1326-1362) dervişleri sayarken, **Karaca Ahmet Sultan`ı** ulu kişilerden biri olarak zikretmektedir.¹ Dönemin büyük âlimi müderris **Seyyid Nureddin`in** yanında Sivrihisar`da tahsil gören Karaca Ahmet, **Hacı Bektaş dergahında** okul arkadaşları **Seyyid Hasan Basri** (İscehisar-Seydiler köyünde medfun), **Yârgeldi Sultan** (Göynük köyünde medfun) ve **Hayran Balı Sultan** (Kayıören köyünde medfun) la birlikte tarikat süzgecinden geçerek **fütüvvetnâme** almıştır.

Bir rivâyete göre; adı geçen bu dört arkadaş Afyon kalesi civarında dolaşırken çok susar, fakat su bulamazlar. **Karaca Ahmet Sultan** elindeki asâyı, "**Burada su olacak**" diye toprağa vurunca vurduğu yerden gürül gürül su akmaya başlar. Akan sudan kana kana içerek abdest alıp ikişer rekat namaz kılarlar. Daha sonra bu su için yapılan çeşmeye "**Olucak Çeşmesi**" adı verilmiştir.²

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Araştırma Görevlisi.

1 **Aşık Paşaoğlu Tarihi**, (Haz. Atsız), İstanbul, 1992, s.163.

2 **Fikri Yazıcıoğlu, Afyonkarahisar Evliyaları ve İlim Adamları**, Afyon, 1969, s.165.

Halk rivâyetine göre **Afyonkarahisar**'ın fethinde bulunan **Karaca Ahmet**, Sahipoğlu Ahmet Bey zamanında **Afyonkarahisar**'da bir zâviye kurmuştur. Karaca Ahmet aynı adla anılan kasabanın yakınında, şimdi harap halde olan **Kağnıcılar** köyünde akıl hastalarını tedavî etmiştir. Karaca Ahmet kurduğu bu ocağın başına oğlu Eşref'i geçirmiş, kendisi kuzey-batı Anadolu'nun fethine katılmış, Akhisar Karaca Köyü'nde ölmüş ve oraya gömülmüştür.³ **Evliya Çelebi**⁴ ve **Ahmet Sahih Dede**⁵ de Karaca Ahmet'ten bahsetmekte ve hayatı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Karaca Ahmet Sultan'ın tarihi şahsiyetiyle ilgili bilgiler sınırlı olmakla birlikte, menkıbevî hayatına dair pek çok rivâyet mevcuttur. Zira velî öldükten sonra kendisi hayatta iken sahip olduğu kabul edilen insanüstü hüviyetinin, güç ve kudretinin devam ettiğine inanılmakta; hatta bu güç ve kudret bir gizliliğe bürünerek daha da artmaktadır.⁶ **Bektaşî Menakıpnâmelerinde**, Karaca Ahmet Sultan, **Hacı Bektaş Velî**'nin halifesi olarak gösterilmekte ve onunla ilgili menkıbeler yer almaktadır. Hacı Bektaş Velî bir rivâyete göre; "**Karaca Ahmet'im, bir yerde mekanın olsun, kırk yerde çerağın yansın**" diye buyurmuş⁷. Pirinden böyle himmet alan Karaca Ahmet Sultan da, gittiği yerlerde umut ve şifâ dağıtmıştır.

Saltuknâme'de anlatılan bir menkıbeye göre⁸, **Hacı Bektaş-ı Velî**, pîri **Ahmet Yesevî**'nin emri ile Rum'a bir güvercin kılığında gelir. Karaca Ahmet, Hacı Bektaş'ın **Anadolu**'ya geldiğini duyar, bir aslana binip, eline ejderhayı (yılanı) kamçı gibi alıp, Hacı Bektaş Velî'ye ziyarete gider. Hünkâr, **Kızılca Halvet** yakınında bir kayaya (duvara) biner. Kaya Allah'ın izni ile

3 Ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrü Halûk Akalın, "Akhisar'daki Karaca Ahmet Türbesi ve Bu türbe ile İlgili İnançlar" V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara, 1997, s.19 vd.

4 Evliya Çelebi, Seyahatname, (Yayın. Z. Danışman), C.13, İstanbul, 1971, s.56.

5 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Sahih Dede, Mecmûatü't-Tevâhirü'l-Mevleviyye. Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphânesi, Yazma no: 5446.

6 A. Yaşar Ocak, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri, Ankara, 1984, s.5.

7 Ahmet Sahih Dede, age. , s. 117.

8 Kemal Yüce, Saltuknâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 159.

yürür. Karaca Ahmet bunu görünce aslandan inip, elindeki ejderhayı atar. Hacı Bektaş'ın elini öperek ona saygı gösterir.

Afyonkarahisar'ın İhsaniye İlçesine bağlı **Karaca Ahmet Kasabasında**, Karaca Ahmet adına bir **türbe** ve **cami** bulunmaktadır. Türbenin kuruluşu çok eski olup, türbe kapısı üzerindeki kitabede geçen H.726/ M.1325 tarihi, ilk yapılış tarihidir. Türbenin iç kısmı, ahşap bir kubbe ile örtülüdür. Kapı girişinin solunda, hastaların tedavisi için ayrılmış olan, araları tahta ile bölünmüş dört **hücre** (bölme) vardır. Hücrelerde, eskiden hastaların tedavisinde kullanılan **tomruklar** bulunmaktadır. Türbede zeminden 30 cm yüksekliğinde, demir parmaklıklarla çevrilmiş bir bölüm vardır. Bu bölümde, Karaca Ahmet'in oğlu **Şeyh Eşref** ve oğullarına ait olduğu söylenen 31 tane sanduka yer almaktadır. Câmî ise, türbenin güneyindedir. Câmî kapısının üzerinde dört satırlık bir kitabe vardır. Kitabeden anlaşıldığına göre cami 1906 yılında genişletilerek yeniden yapılmıştır. Türbe kapısındaki kitabenin sonunda bulunan 1906 tarihi, türbenin de aynı tarihte tamir edildiğini göstermektedir.

Karaca Ahmet kasabasında gördüğümüz Hacı Salih Aydın,⁹ eskiden 30 kadar mezar taşının bulunduğunu, taşların bazısının yazılı olduğunu, çocukluğunda zamanın nahiye müdürü tarafından bu mezar taşlarının söküldüğünü belirtmektedir. Yine aynı kaynak kişinin anlattığı menkıbeye göre; **Karaca Ahmet Sultan** Horasan'dan cenk ederek Karahisar'a gelir, Höyük'ü mekân tutar. Yörenin beyi gelenin kim olduğunu öğrensin diye kahyasını gönderir. Karaca Ahmet, beye boş gidilmez diyerek söğüt ağacından elma toplar. Bey'in akıl hastası olan kızı, Karaca Ahmet'i görünce sakinleşir. Bey'in isteği üzerine Karaca Ahmet kızı tedavi eder. Bey mükâfat olarak, deve ve sığırların akşama kadar yayıldıkları arazileri Karaca Ahmet'e bağışlar. Karaca Ahmet, önce yedi hane olan köye çocukları ile birlikte yerleşir. Karaca Ahmet'in İhsaniye İlçesindeki **Kağnıcılar** köyüne yerleşmesini anlatan bu menkıbe, **Nezihe Araz**¹⁰ ve **E. Âli Bâki**¹¹ tarafından zikredilmiştir

9 Hacı Salih Aydın, 1928 Karaca Ahmet doğumlu, okuma-yazma bilmiyor.

10 Nezihe Araz, **Anadolu Evliyalari**, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 423-430.

11 E. Âli Baki, **Eski bir Türk Halk Hekimi Karaca Ahmet**, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1947, s. 7 vd.

Türbe ve yatırlardan medet ummanın yaygın bir gelenek olarak yaşatıldığı Afyonkarahisar'da, hastalıkların tedavisi amacıyla ziyaret edilen **türbe** ve **adak yerleri** arasında en ünlüsü Karaca Ahmet türbesidir. Karaca Ahmet'in bizzat kendisinin akıl hastalarını tedavi ettiği, ölümünden sonra oğlu Eşref ve torunlarının Karaca Ahmet köyünde bir tedavi zaviyesi kurdukları, Afyon şer'iyeye sicillerinde ve evkaf kayıtlarında da geçmektedir.¹² Kasaba halkı, kendisini Karaca Ahmet'in torunları olarak kabul etmekte ve mübarek velâden el aldıklarını belirtmektedir.

Türbeye çağırıp çağırın, saçını başını yolan, etrafa saldıran hastaların getirildiğine şahit olduk. Kasabada **Hacı Murat Oğulları, Hacı Hüseyin Oğulları, Kocabıyık Oğulları** gibi **meşhur tedavciler** tarafından, saralı veya bunamış değil ise, **bizim hastamızdır**, diyerek hasta kabul edilmekte ve tedaviye başlanmaktadır. Hasta önce türbeye götürülmekte, Karaca Ahmet'e ait olduğuna inanılan sandukanın başında dua edilmektedir. Hasta, tek başına geceyi türbede geçirmektedir. Sabah erkenden hasta tedavcinin evine götürülerek, hiç kimse ile görüştürülmemektedir. Hasta iyileşinceye kadar geceyi türbede geçirmekte böylece psikolojik telkine dayanan bir tedavi uygulanmaktadır. Hastaya sıkı perhiz yaptırılmakta, aç kalmayacak kadar tuzsuz ekme ve sebze yemeği verilmekte, hastanın nefsine hâkim olması sağlanmaktadır.

Eskiden hastaların tomruğa bağlanarak tedavi edildiklerini, ancak yıllar önce bu uygulamaya son verildiğini öğreniyoruz. Eski uygulamaya göre, hasta türbenin içindeki hücre (bölme) de ayakları tomruğa geçirilerek bağlanır, sabaha kadar bu vaziyette kalır.

Geçmişten günümüze kadar bir inanç ve tedavi merkezi olarak ziyaret edilen Karaca Ahmet türbesindeki bütün hizmetler, Karaca Ahmet'in torunları tarafından sıra ile ve hiçbir karşılık beklemeden yürütülmektedir. Bu sebeple Osmanlı zamanında köy halkının tamamı ocaklı kabul edilmiş, askerlik ve her türlü vergiden muaf tutulmuştur.¹³

12 E. Âli Bakı, age., s. 14-15.

13 E. Âli Bakı, age., s.13; Hikmet Tangu, **Ankara Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara,1967, s.148-152.

Türbeye ziyârete gelen kişiler, önce iki rekât namaz kılmakta, "**Karaca Ahmet Sultan'ın yüzü suyu hürmetine!**" diyerek dua edip adakta bulunmaktadır. Dileğin gerçekleşmesinden sonra tekrar türbeye gelinerek, iki rekât şükür namazı kılınıp, kurban kesilmektedir. Kesilen kurban muhtaçlara ve türbeyi ziyârete gelen diğer misafirlere dağıtılmaktadır.

Karaca Ahmet'in, bu yöreye geldiğinde üzerine oturup dinlendiğine inanılan yumuşak bir **kaya** bulunmaktadır. Ruh ve sinir hastalarının tedavisi sırasında, yumuşak kayadan taş parçası koparılarak suda eritilip hastaya içirilmektedir. Halk arasında kayadan koparılarak suda eritilen taş parçasına "**cüher**" denilmektedir.¹⁴

Adı geçen kaya ile ilgili bir başka rivâyete göre de; bu kaya Karaca Ahmet'in devesinin durduğu ve çöktüğü yerdir.¹⁵ "**Yürek Kayası**" olarak bilinen kayadan koparılan taş parçaları suda eritilerek otuz-kırk gün boyunca içilmektedir. Yürek çarpıntısına iyi geldiğine ve kişiyi sakinleştirdiğine inanılmaktadır. Türbeye gelen ziyâretçiler tarafından yıllardır parçalanmasına rağmen, bu şifalı kayanın hiç bitmediğine, kendi kendine çoğaldığına inanılmaktadır.

Kayanın şifâ ve tedavi amacıyla kullanılması kanaatimizce, taşın kimyevî bir özelliğe sahip olması ile değil, **sihri** ve **kutsal** kabul edilmiş olmasıyla açıklanabilir. Karaca Ahmet'in kayaya oturarak temas etmesi neticesinde, taş velfiden sihirli, şifalı, koruyucu bir kudretin geçtiği, kaya parçalarının eritilerek içilmesi ile de bu ilâhi gücün, kişiye intikal edeceği inancından kaynaklanmış olabileceğini söyleyebiliriz.¹⁶

Halk arasında hâlâ söylenen bir ilâhinin, eskiden her sabah ezanında, ramazan ve kandil gecelerinde Karaca Ahmet câmiinin minaresinden okunduğunu öğreniyoruz.¹⁷

14 Kaynak kişi, Satı Şen, 1965 Karaca Ahmet doğumlu, ilkokul mezunu.

15 Kaynak kişi, Kazım Kıymık, 1950 Karaca Ahmet doğumlu, eski Belediye Başkanı.

16 Ayrıntılı bilgi için bkz. Rabia Kocaaslan UÇKUN, "Afyonkarahisar'da Taşlarla İlgili İnançlar", **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Ankara, 2001. s. 775-783.

17 Kaynak kişi, Recep Çığır, 1940 Karaca Ahmet doğumlu, okuma-yazma bilmiyor.

Karaca Ahmet ulu velî,
Akıllanır gelen deli.
Karşısında Hayranbalı
Sultan Karaca Ahmet Sultan
Eşref oğlu, kâmil insan.

Türbesinin önü yazı (Kırova)
Etrafı hep koyun kuzu
Yetişince Bayram Gazi
Sultan Karaca Ahmet Sultan
Eşref oğlu, kâmil insan.

Türbesinin önü ahlât
Ahlât değil o bir hikmet
İmdat eyle Karaca Ahmet
Sultan Karaca Ahmet Sultan
Eşref oğlu, kâmil insan.

Dervişleri giyer aba.
Alar gezer tekke türbe,
Karşısında Gözcü Baba.
Sultan Karaca Ahmet Sultan
Eşref oğlu, kâmil insan.

Bu ilâhîde adı geçen **Hayran Balı**, **Bayram Gâzî**, ve **Gözcü Baba'nın** **Karaca Ahmet** ile birlikte yeşil sarıklarını giyerek, deblek çalarak savaşa gittikleri rivâyet edilmektedir.¹⁸

18 Kaynak kişi, Hatice Çığır, 1948 Karaca Ahmet doğumlu, okuma-yazma bilmiyor.

Yöre halkından öğrendiğimize göre, **Karaca Ahmet Sultan**'a duyulan saygı sebebiyle eskiden beri kasabada davul çalınmamaktadır. Bu geleneğe uyulmadığı zaman, çalınan davulların patladığına tanıklık edenler bulunmaktadır. Karaca Ahmet'e ziyaretimiz sırasında, yöreye özgü olan **deblek** (=dümbek) ve **şın şın** (= çın çın) eşliğinde, kasaba halkının yapılacak bir düğüne davet edildiğini gördük. **Dümbek** ya da **deblek** adı verilen çalgı, kudüme benzer 20 cm. çapında iki küçük davul ve bunları birbirine bağlayan bilek kalınlığında bir saptan oluşmaktadır. **Çın çın** ya da **şın şın** ise, metal alaşımdan yapılmış orta kısmı kubbe biçiminde iki büyük zildir. Kasabada deblek ve çın çın eşliğinde okucu(okuyucu)luk yapan baba-oğulun¹⁹ bize anlattığına göre; **Karaca Ahmet Sultan** müritleri ile birlikte dümbek çalarak; şifa için türbede geceleyen hastanın yanına gelir ve hastanın başını okşayarak, iyi olacaksın, dermiş.

Türbede karşılaştığımız, çocuğunu trafik kazasında kaybettikten sonra bunalıma giren ve ailesi tarafından Karaca Ahmet'e getirilen Sabahat Kaya adlı bir hanım, gece türbenin içine bir nur doğduğunu, ışıktan sakallı bir dedenin çıktığını, kendisine yaklaşip başını sıvazladığını ve iyi olacaksın kızım, dediğini belirtmektedir. Sabah olunca kendini yeniden doğmuş gibi hissettiğini ve sakinleştiğini anlatmaktadır.

Yöre halkı **Karaca Ahmet Sultan**'a büyük bir önem vermekte, türbe ve çevresi sürekli temiz tutulmakta, çevresinde içki içilmeyip davul çalınmamakta, bu ulu kişinin kasabayı kötülüklerden, gelecek kaza ve belâlardan koruduğuna inanılmaktadır. Bu kurallara uymayanların daima bir felâkete maruz kaldıkları belirtilmektedir. Bu konuya örnek olarak bize anlatılan bir rivâyet şöyledir: Afyon'un tanınmış ailelerinden olan Keskinzâdeler'den Hayati Keskin adındaki bir Jandarma Başçavuşu, kasabaya gelir. Türbenin içine girer; **bunlar boş şeyler, bunlar size yardım edemez boşuna inanmayın**, diyerek sandukaları tekmelemeye başlar. Bu sırada Jandarma Başçavuşu Hayati Keskin'in ayakları tutulur, yürüyemez olur.²⁰

19 Kaynak kişi, Ali Çiçek, 1952 Karaca Ahmet doğumlu, okuma-yazma bilmiyor; İbrahim Çiçek (oğlu, 1971 doğumlu).

20 Kaynak kişi, Ahmet Şen, 1935 Karaca Ahmet doğumlu, Okuma-yazma bilmiyor.

Yurdun dört bir tarafından, akıl hastalıklarının tedavisi için ziyâret edilen türbe; İhsaniye ve çevresinde çocuğu olmayan kadınlar tarafından da ziyâret edilmektedir. Çocuksuz kadınlar, türbenin içindeki direğe bağlı duran bir çemberi (bir tür çengel) boyunlarına geçirerek üç defa direğin etrafında dolaşmaktadır. Daha sonra iki rek'at namaz kılarak orada yatan mübarek kişinin hürmetine bir çocuk vermesi için Allah'a dua ederek, kurban adamaktadır. Dileği gerçekleşenler türbeye tekrar gelmekte, kurban keserek dağıtmaktadır. Halk arasında adak kurbanının mutlaka kesilmesi gerektiği aksi takdirde doğacak çocuğun yaşamayacağı inancı hakimdir. Türbeyi ziyâret neticesinde doğan kız çocuklarına "**Sultan**" veya "**Satı**" erkek çocuklarına da "**Ahmet**" adı verilmektedir. Karaca Ahmet kasabasında, yukarıda zikredilen üç adın da, çok yaygın olarak kullanılıyor olması dikkati çekmektedir.

Karaca Ahmet'in daha sağlığında, akıl hastalıklarını tedavi eden bir hekim olarak şöhreti bütün **Anadolu**'ya yayılmıştır. Ölümünden sonra da yurdun çeşitli yerlerinde adına yapılan **türbe** ve **makamlar**, değişik amaçlı ziyâretlere ve bu ziyâretler sırasında adak ve **kurbanlara** sahne olmuş, **Karaca Ahmet** çevresinde bir **velî kültü** ortaya çıkmıştır. Bu kült, Karaca Ahmet türbesi ile ilgili inanç ve rivâyetlerde karşımıza çıkan taş ve kaya, ağaç ve su gibi **tabiat kültleriyle** desteklenerek bütünleşmiştir.

Afyonkarahisar'daki **Karaca Ahmet türbesinin** hâlâ ziyaret ediliyor olması ve hastaları iyileştirme, ışık şeklinde görünme, koruyucu ve cezalandırıcı olma, rüyada görünme gibi motifleri içine alan çeşitli rivâyetlerin hâlâ anlatılıyor olması, Karaca Ahmet'in hatırasının halk muhayyilesinde korunmuş olduğunu göstermektedir. **Karaca Ahmet türbesi**, türbe ve yatırlardan medet ummanın yaygın kutsal bir inanç olarak, halk hekimliğindeki telkin, diyet, şifalı su ve toprakla tedavi gibi uygulamalarla, halk arasında yaşatıldığını gösteren bir **inanç merkezidir**. İnanç merkezleri, **kutsallık** ve **koruyuculuk** yanında farklı coğrafya, kültür ve inançlara sahip insanları **birleştirme**, **bütünleştirme**, aralarındaki **dayanışma** ve **yardımlaşmayı** sağlama fonksiyonlarına da sahiptir. Bunun da gözardı edilmemesi gereken, önemli bir özellik olduğu düşüncesindeyiz.